

2. Запропонована нами система психолого-педагогічної підтримки студентів вимагає подолання стереотипів педагогічного мислення й відмови від адаптаційно-дисциплінарної моделі навчання. В якості альтернативи адаптаційно-дисциплінарної моделі навчання виступає особистісно орієнтована взаємодія викладача зі студентами в освітньому процесі. В основі її побудови лежать провідні гуманітарні ідеї, вироблені у вітчизняній та зарубіжній науці. Організація психолого-педагогічної підтримки студентів висуває високі вимоги до викладача, який виявляє фасилітуючий вплив на розвиток особистості студентів.

3. Оптимізація самозахисних зусиль особистості у навчальному процесі ВНЗ забезпечується за наявності таких умов: систематичного відстежування психологічного статусу студента й динаміки його психологічного стану в процесі навчання; створення соціально-психологічних умов для розвитку особистості студента і його успішного навчання; надання допомоги студентам, які мають проблеми у сфері психологічного здоров'я, спілкування, навчання.

4 Аналіз проведеної роботи показав принципову можливість надання психолого-педагогічної підтримки студентам в оптимізації їхніх самозахисних зусиль. Надання такої підтримки вимагає: по-перше, побудови особистісно орієнтованої дидактики, що ґрунтується на гуманістичних принципах і суб'єкт-суб'єктній взаємодії; по-друге, підвищення соціально-психологічної компетентності викладачів ВНЗ; по-третє, розробки й реалізації розвивальних програм, направлених на вдосконалення у студентів різнорівневих механізмів особистісної регуляції. У той же час, результати дослідження показали, що на даний момент студенти мають потребу в комплексній психологічній допомозі, яка може бути надана в межах організації психологічної служби ВНЗ.

Література:

1. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика: - К.: Укртехпрес, 1997. – 216 с.
2. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба: Вопросы теории и практики. - М.: Педагогика, 1991. - 230 с.
3. Кісарчук З.Г. Психологічне консультування // Основи практичної психології. – К., 2001. – С. 267-283.

Резюме. У статті представлений аналіз психологічних проблем студентів, які розглядаються як об'єктивні передумови організації їх психолого-педагогічної підтримки; пропонується проект психолого-педагогічного супроводу студентів в навчальному процесі ВУЗа: визначені мета, складові, базові види діяльності, які утворюють зміст і напрями психологічного супроводу, виділені конкретні форми і зміст роботи. **Ключові слова:** психологічний супровід, діагностичне обстеження, медико-психолого-педагогічний консилиум, психокорекційна робота

Резюме. В статье представлен анализ психологических проблем студентов, которые рассматриваются в качестве объективных предпосылок организации их психолого-педагогической поддержки; предлагается проект психолого-педагогического сопровождения студентов в учебном процессе ВУЗа: обозначены цель, составляющие, базовые виды деятельности, которые образуют содержание и направления психологического сопровождения, выделены конкретные формы и содержание работы. **Ключевые слова:** психологическое сопровождение, диагностическое обследование, медико-психолого-педагогический консилиум, психокоррекционная работа.

© 2012

Л. О. Сухоставська (м. Черкаси)

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА

Постановка проблеми. Інтеграція системи освіти України до світового освітнього простору, демократичні перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, інтенсифікація життя загалом зумовлюють підвищення соціальної значущості професії психолога. Зростання уваги суспільства до психології закономірно зумовлює зміну уявлень про функції психолога. Якщо на початку ХХ ст. вони були пов'язані із соціальними завданнями максимального використання ресурсів людини в трудовій і навчальній діяльності, то характер функцій сучасного психолога впливає із спрямованості суспільства оптимально реалізувати потенційні можливості людини в діяльності і повсякденному житті. У своїй практиці психолог стикається з різноманітними ситуаціями, розв'язує надзвичайно широкий спектр завдань, відтак потреба розвитку його професійної компетентності в різних галузях науки і практики є безсумнівною.

Нині проблема професійної підготовки психолога перебуває в царині уваги багатьох досліджень. Її, зокрема, відображено у студіях таких науковців: Г. Балл, О. Бондаренко, М. Боришевський, Т. Говорун, І. Зязюн, Л. Карамушка, Н. Коломінський, Г. Ложкін, С. Максименко, Л. Мілютіна, Н. Ничкало, В. Панок, Н. Пов'якель, В. Рибалка, В. Семиченко, С. Сисоєва, В. Татенко, Л. Терлецька, Т. Титаренко, Н. Чепелева, Т. Яценко.

Мета статті: у ході порівняльного аналізу категорій «професіоналізм психолога» і «професійна компетентність психолога» висвітлити їх сутність і структуру, окреслити пріоритетні аспекти професіоналізації психолога.

Виклад основного матеріалу. Результати теоретичного аналізу засвідчують недостатню диференційованість понять «професіоналізм психолога» і «професійна компетентність психолога», «професійна підготовка психолога» у науковій літературі. Представники психологічної науки здебільшого оперують терміном «професіоналізм», підкреслюючи складність і багатогранність роботи психолога, її творчий характер. У площині педагогіки більш вживаним є поняття компетентності, причому донедавна воно пов'язувалося з категоріями «професіоналізм», «професійна готовність», «майстерність» (І. Зязюн, А. Макаренко, В. Сухомлинський), а нині робиться акцент на європейському розумінні цього поняття, у варіативності таких його основних категорій, як «компетенції», «ключові компетенції», «базові компетенції» (І. Єрмаков, О. Пометун, О. Овчарук).

Поняття «професіоналізм» визначається як оволодіння основами і глибинами професії, здатність самостійно, відповідально й творчо проектувати і здійснювати свою діяльність [15]. Супутніми поняттю «професіоналізм психолога» є такі категорії: «професійна компетентність психолога», тобто знання і практичні навички психолога, завдяки яким він може надавати дієву допомогу клієнтам; «професійна підготовка психолога» – знання, вміння і навички, необхідні професійно підготованому психологу для успішного виконання своєї роботи, «прискорене набуття суб'єктами навчання навичок, необхідних для виконання певної роботи, групи робіт» [4, с. 256]; «професійні якості психолога» – перелік якостей, якими має володіти психолог [12]. Категорія «професійна підготовка» фокусує увагу на процесуальному аспекті, а «професійна майстерність», «професіоналізм» акцентуються на кінцевому результаті процесу фахової підготовки.

Під професіоналізмом діяльності І. Багаєва, Л. Мітіна [11] розуміють високу готовність до виконання завдань професійної діяльності, яка дає змогу досягати значних кількісних і якісних результатів праці за найменших витрат часу, розумових і фізичних сил на основі використання раціональних прийомів. Це, як стверджують дослідниці, внутрішня характеристика особистості людини, певний набір психологічних якостей.

Г. Ковальчук розглядає досягнення вершин професіоналізму через проходження низки етапів, кожний із яких означає здобуття чергової межі професійної компетентності. Він виокремлює п'ять рівнів професіоналізму: репродуктивний, адаптивний, локально-моделюючий, системно-моделюючий та творчий. Позначені рівні є моделлю для оцінювання й дають змогу відстежувати еволюцію професійного росту, виявляти її тенденції і додавати професійній діяльності оптимального характеру відповідно до її призначення і власної стратегії досягнення (див.: [9, с. 204]).

О. Бодальов [2], К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Деркач [5] та інші дослідники визначили основні умови вільного володіння професійною діяльністю, які можуть бути представлені трьома групами показників: змістовні – знання теоретичної психології, відношення, установки і ціннісної орієнтації; емоційні – вміння відображати, аналізувати, співпереживати ситуацію з позицій професійної діяльності; діяльнісні – функціональна сторона розвитку професійної культури практичного психолога.

У контексті готовності до професійної діяльності, що відзначається в більшості концепцій становлення людини як професіонала (В. Андронов, Є. Клімов [8], А. Маркова [10] та ін.), чільне місце посідає спрямованість на професійну діяльність. Проблему спрямованості особистості порушували Б. Ананьєв, Л. Божович, М. Левітов, О. Леонтьєв, О. Ковальов, В. М'ясищев, С. Рубінштейн. У руслі цієї проблеми позначені автори вивчали джерела, динаміку і зміст активності людини, окреслювали спрямованість особистості як найважливішу характеристику людини. С. Рубінштейн розглядав спрямованість особистості як єдність предметного змісту і напруги, що виникає, і витлумачував її як динамічні тенденції, «які в якості мотивів визначають людську діяльність і самі, своєю чергою, визначаються її цілями і завданнями» [16, с. 623]. О. Леонтьєв робив акцент на особистісному смислі як основній характеристиці діяльності, що пов'язує воедино побудження людини і об'єкти реальності, які стають цілями дій. Особистісний смисл є відображенням у свідомості людини відношення мотиву (діяльності) до мети (дії), а його становлення, згідно з дослідником, приводить до руху предметну діяльність, зумовлює становлення особистості у її багатоманітних зв'язках і відношеннях із реальною дійсністю, поглиблюючи і розширюючи їх.

Є. Клімов [8] підкреслює, що питання вдосконалення професійної підготовки майбутнього практичного психолога можуть бути розв'язані з урахуванням особистісних характеристик та особливостей його професійної діяльності. Професіоналізм при цьому визначається за двома критеріями: об'єктивним та суб'єктивним. За об'єктивним критерієм можна оцінювати рівень успішності в оволодінні професією. Суб'єктивний критерій свідчить про рівень задоволеності процесом навчання, визначається особистими поглядами, інтересами та уподобаннями суб'єкта.

У цілісній системі готовності до професійної діяльності, спираючись на роботи таких авторів, як М. Дьяченко, Л. Кандибович, В. Моляко, виділяють дві підсистеми: довготривалу, яка є стійкою системою особистісних, суб'єктивних та індивідуальних професійно-важливих якостей, та динамічну, яка є ситуативним особистісним утворенням.

Г. Абрамова [1] виокремлює такі професійно важливі якості психолога: здатність різноманітно реагувати (вербально і невербально) на широкий спектр ситуацій та проблем; ерудованість; вміння розуміти й використовувати в роботі різноманітні психологічні концепції; схильність до різноплановості мислення; уміння зберігати конфіденційність психологічної інформації; можливість рефлексувати зміст своєї професійної діяльності; відкритість до засвоєння нових знань та сприймання альтернативних поглядів; прагнення до системного підходу у своїй роботі. За Л. Терлецькою, професійно значущими якостями є: професійно-психологічна рефлексія та саморефлексія, діапазон репертуару професійних ролей, уявлень про образ психолога, адекватність образу «Я» та оптимальність психічного стану.

В. Панок [12] стверджує, що результатом професійної підготовки психолога-практика є: цілісний підхід до розуміння особистісної проблеми суб'єкта; професійні уміння психологічного аналізу усієї сукупності вербального та невербального матеріалу, одержаного у процесі взаємодії психолога і суб'єкта; майстерність у поєднанні та дозуванні діагностичних і корекційних впливів. Дослідник указує, що необхідною складовою підготовки психолога-практика є його психологічна готовність до забезпечення фахово-спрямованого діалогу, уміння налагоджувати професійні стосунки, встановлювати конструктивні контакти з людьми. Цьому сприяє розвинута особистісна та професійна рефлексія психолога.

Згідно з позицією Н. Коломінського, важливим є поєднання професійних і особистісних факторів за одночасної відносної автономії професіоналізму та особистісної спрямованості (тобто не включення себе у процес психотерапевтичної та психокорекційної роботи); необхідність гуманістичної спрямованості психолога, що унеможливує маніпулятивну стратегію поведінки; відповідність особистісних якостей загальнолюдським і національно-культурним цінностям; поєднання навчальної діяльності майбутнього психолога з особистісно орієнтованою працею.

У загальних рисах професійний портрет психолога може бути представлений в ОКХ «спеціаліст»: готовність до активної, творчої, професійної і соціальної діяльності; вміння приймати зважені професійні рішення з урахуванням вимог етики і права; вільне володіння грамотною і розвинутою мовою; знання державних документів про освіту; володіння педагогічною культурою, комунікабельністю, здатністю до сприймання нового, здатністю до емпатії, відчуттям такту і делікатності; тверді моральні і гуманістичні принципи; педагогічна, психологічна грамотність.

Узагальнюючи висновки вітчизняних дослідників, можна констатувати, що професіоналізм психолога охоплює: 1) ґрунтовне знання теоретико-методологічних засад (теоретична підготовка); 2) професійний інструментарій, розвинені практичні навички (технічний компонент); 3) відчуття іншої людини, професійну інтуїцію, емпатію, життєвий досвід, гуманістичну спрямованість, толерантність, комунікабельність, професійну культуру спілкування, креативність та інші професійно важливі якості (особистісний аспект). Позначені критерії відбито на рис. 1.

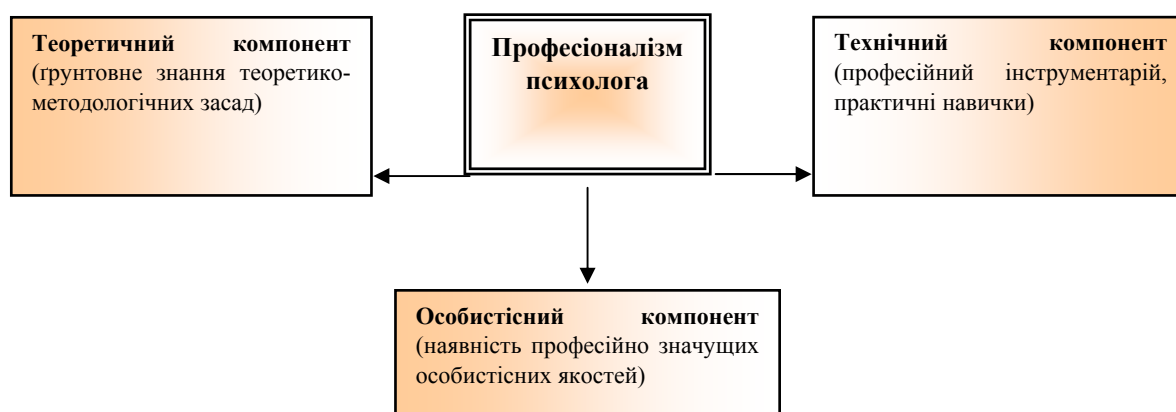

Рис. 1. Основні критерії професіоналізму психолога

Як відзначалося вище, багато дослідників наголошують на термінологічній єдності понять професіоналізму і професійної компетентності і відзначають, що нині основною метою професійної підготовки майбутніх спеціалістів у ВНЗ є формування їхньої професійної компетентності. Це поняття є однією з характеристик будь-якої діяльності. Сформованість адекватного уявлення психолога про власну професійну компетентність спонукає його до вдосконалення професійної майстерності, впливає на його уявлення про цінність власної особи, певною мірою формує самооцінку, рівень домагань. У ситуації соціокультурної кризи в суспільстві, зміни системи цінностей та наявних стереотипів, адекватне уявлення про професійну компетентність забезпечує чітке розуміння особливості професійної адаптації та успішності, кар'єрного зростання психологів в

умовах ринкових відносин. У рамках професійної стратифікації суспільства позначена категорія розглядається як професійне покликання, професійний обов'язок, що формується в єдності стилю життя, професії та освіти.

Компетентнісний підхід в освіті, розроблений вітчизняними (Т. Кобильник, Л. Мітіна, І. Родигіна та ін.) і зарубіжними (Дж. Равен, Р. Уайт, Д. Хаймс та ін.) науковцями, пройшов чотири основні етапи становлення: 1) зародження (1960 – 1970); 2) розповсюдження ідей у різних галузях освіти (1970 – 1990); 3) розширення спектру досліджень на компетентнісній основі (1990 – 1996); 4) подальше розширення кола наукових досліджень, що сприяло розробці концептуальних засад компетентнісного підходу, визначення ключових компетентностей і їх відображення в освітніх нормативних документах (1996 до цього часу).

Проблема компетентності як багатомірного феномена ґрунтовно досліджена в роботах С. Гончаренко, В. Бездухова, О. Дахіна, Б. Ельконіна, А. Маркова та ін. Сучасними підходами до проблеми компетентності опікуються А. Василюк, О. Овчарук та інші. Питання професійної підготовки на основі компетентнісного підходу розглядають В. Анищенко, А. Михайличенко та ін. Визначення ключових компетентностей подано в роботах І. Зимньої, Г. Селевко, П. Третьякова, Т. Шамова та ін. Аналіз літератури засвідчує, що поняття професійної компетентності пов'язується з успішністю, ефективністю та продуктивністю виконуваної діяльності.

Попри велику кількість досліджень, пов'язаних із цією проблемою, єдиного визначення поняття професійної компетентності так і не запропоновано. Л. Мітіна [11], Є. Зеєр [7] наголошують, що компетентність – одна з основних підструктур суб'єкта професійної діяльності, яка означає його теоретичну і практичну готовність до цієї діяльності. Компетентність є індивідуальною характеристикою ступеня відповідності людини вимогам професії, це володіння знаннями, що дають змогу авторитетно судити про будь-що, це психічний стан, який дає змогу діяти самостійно і відповідально, це форма реалізації творчого потенціалу людини в професійній праці поряд із професійною спрямованістю і професійною гнучкістю [11]. Є. Зеєр розглядає компетентність як одну з основних підструктур суб'єкта професійної діяльності поряд із спрямованістю особистості, професійно важливими якостями, професійно значущими психофізіологічними властивостями [7].

Згідно з позиціями Д. Дьюї, М. Мід, П. Сорокіна, У. Уоллера, К. Юнга професійна компетентність є засобом пристосування до середовища, оскільки професія творить людину відповідно до свого образу та подоби, визначаючи її інтереси, переконання, прагнення, бажання; формує загальні інтереси, подібності у індивідів, що займаються однією справою. Д. Прістлі, Л. Томпсон визначають професійну компетентність як систематизовану сукупність знань, високих моральних норм і професійного кодексу. Акмеологічний підхід убачає компетентність головним когнітивним компонентом професіоналізму, який визначає сферу професійних поглядів, кола питань, що розв'язуються, систему знань, які постійно розширюються, та дає змогу виконувати професійну діяльність з високою продуктивністю. За Л. Захаровою, В. Соколовою, В. Соколовим, компетентність – це здатність ефективно розв'язувати практичні завдання щодо соціалізації особистості, яка розвивається, забезпечення внутрішніх умов діяльній інтеграції особистості в суспільство за рахунок розвитку ціннісних орієнтацій, формування практичних умінь діяльній соціально бажаної самореалізації.

Говорячи про складові професійної компетентності психологів, варто акцентувати увагу на когнітивному, операційному, комунікативному, моральному, наративному її компонентах. Під когнітивним компонентом професійної компетентності психолога дослідники розуміють накопичення знань, які утворюють його професійну лексику, що формується внаслідок розуміння специфічних текстів. Розуміння розглядається як відновлення структури смислу, який закладено у текст процесом мислення. У розрізі позначеного вище слушною є думка Н. Чепелевої [17] про те, що розуміння забезпечує не тільки засвоєння наукової та навчальної інформації і, відповідно, системи професійних значень, професійного тезаурусу, але є й базою для подальшого розвитку професійної компетентності фахівця, оскільки без сформованих когнітивних операцій розуміння неможлива продуктивна як навчальна, так і професійна діяльність. Аналіз, синтез, узагальнення, зіставлення, структурування та реструктурування інформації є провідними операціями під час розуміння будь-якого повідомлення, що транслює клієнт у ході консультування та психотерапії. Психолог має усвідомити зміст висловлювань клієнта, на основі чого відтворити смисл реальної ситуації, що криється за вербальним текстом, а значить, відтворити смисл ситуації на основі аналізу всіх її елементів, встановлення зв'язків між ними, з'ясування послідовності причин, подій, висловлювань. Відбувається постійна взаємодія між спостереженням і теоретичним мисленням, що доводить складність, багатогранність процесу взаємодії психолога і клієнта, для якого є важливою логічна послідовність аргументації. Сказане вище робить акцент на чинності фахових умінь, що передбачають синтез логічного мислення, теоретичних знань та практичного досвіду психолога.

Операційний компонент професійної компетентності психолога полягає в оволодінні професійними навиками та техніками, психологічним інструментарієм не тільки в семантичному, але й у процедурному аспекті.

Комунікативний компонент охоплює засновану на знаннях та чуттєвому досвіді здатність психолога орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування, розуміти мотиви, інтенції, стратегії поведінки, фрустрації як свої власні, так і партнерів по спілкуванню, рівень оволодіння ними технологією та психотехнікою спілкування, вміння використовувати різноманітні засоби та методи впливу на особистість, адекватно сприймати та розуміти її,

налагоджувати ефективну взаємодію. У змістовому плані вона охоплює: компетентність у реалізації комунікативної, інтерактивної, комунікативної функції спілкування; компетентності в реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії партнерів по спілкуванню; компетентність у розв'язанні продуктивних та репродуктивних завдань спілкування; компетентність у реалізації поведінкового, операційно-інструментального та особистісного рівнів спілкування.

Деякі дослідники розглядають комунікативну компетентність в контексті соціально-психологічної компетентності. Так, А. Сухов і А. Деркач [5] витлумачують комунікативну компетентність як, по-перше, особистісну власність, по-друге, як знання про способи орієнтації в різних ситуаціях та вільне володіння вербальними та невербальними засобами спілкування. До контексту соціально-психологічної компетентності як багатовимірного явища вони відносять також перцептивну компетентність та компетентність в галузі взаємодії. О. Прозорова в комунікативній компетентності вбачає інтегровану особистісну якість, яка забезпечує ситуативну адаптивність та вільне володіння вербальними та невербальними засобами спілкування, оскільки під комунікативною компетентністю слід розуміти «цілісно-особистісне утворення, яке формується в процесі спілкування та забезпечує можливість адекватного відображення психічних станів й особистісного відображення психічних станів та особистісного складу іншої людини, правильну оцінку її вчинків, прогнозування на їх основі особливостей поведінки особи, що сприймається» [14, с. 192].

Л. Петровська наголошує на тому, що комунікативна компетентність сприяє становленню міжособистісного спілкування. Тому особливої уваги набувають комунікатор та умови, які супроводжують комунікативний контакт, а партнери-учасники, ситуація, задачі та взаємозв'язки між ними є інваріативними складовими комунікативної компетентності [13]. Так, комунікативна компетентність психолога передбачає розвиток адекватної орієнтації в собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі людини, що потребує його допомоги, ситуації та задачі процесу спілкування.

Ю. Ємельянов витлумачує комунікативну компетентність як здатність особистості до орієнтації у ситуаціях, і робить акцент на важливості соціально-психологічного навчання. Оскільки комунікативна компетентність набувається в соціальному контексті, то основним фактором її розвитку є досвід людини, її загальна ерудиція та певні здібності [6]. Т. Вольфорська розглядає комунікативну компетентність як рівень сформованості особистого досвіду, який допомагає людині у межах власних здібностей та соціального статусу успішно функціонувати в суспільстві. Ю. Ємельянов, О. Прозорова відносять до структури комунікативної компетентності: 1) безпосередні дії в акті комунікації (вміння та навички спілкування), 2) знання про закономірності спілкування (комунікативні властивості власні та інших).

Більш пізні дослідження виділяють вже три компоненти: теоретичний, практичний і особистісний. Згідно з О. Бодальовим, доцільно вивчати саме особистісну складову комунікативної компетентності, оскільки вона найменш упорядкована серед інших елементів, а демократизація та гуманізація всіх провідних сфер життя підсилює потребу наукової розробки проблеми формування гуманістичної за світоглядом особистості [2], що неможлива без формування комунікативного ядра особистості, яке й забезпечує високий рівень комунікативної компетентності.

Моральний компонент професійної компетентності, що має за основу емоційну складову, є вмінням адекватно виявляти власні емоції, володіти собою та власними емоційними станами. Це сприяє повноцінному спілкуванню та дає змогу знайти вихід із конфліктних ситуацій.

Особистісні характеристики, що є фактором успішності професійної діяльності психолога і передумовою його професійної компетентності, дослідники поділяють на три групи. До першої групи відносяться вимоги, що висуваються професійною діяльністю до пізнавальних процесів (сприймання, пам'ять, мислення, уява), емоційно-вольових процесів та психоемоційних складових (стриманість, цілеспрямованість, стресостійкість, самовладання, активність, рішучість тощо). Другу групу складають такі психологічні якості, як самокритичність, адекватна самооцінка і рівень домагань, здатність до самоаналізу, саморегуляції, самоконтролю поведінки. Третя група охоплює комунікабельність, емпатію, візуальність (зовнішня привабливість), здатність переконувати. В структурі особистості компетентного практичного психолога А. Маркова виділяє наступні інтегративні характеристики: професійна самосвідомість фахівця, тобто комплекс його уявлень про себе як про професіонала; індивідуальний стиль діяльності та спілкування – характерне для фахівця стійке сполучення завдань, прийомів та способів професійної діяльності і спілкування; творчий потенціал, тобто комплекс унікальних здібностей особистості, зокрема креативних, що дає змогу розв'язувати професійні завдання на нестандартному рівні [10].

До складових професійної компетентності психолога відносять також нарративну компетентність як природне утворення особистості фахівця, покликаною надавати психологічну допомогу особистості в ситуації «неможливості жити» (Ф. Василюк [3]). Відповідно до ідеї про те, що не тільки людська свідомість ототожнюється із сукупністю певних текстів, але й дії людини, події її життя, нічого не може існувати поза текстом. Текст у професійній діяльності психолога трактується в широкому семантичному смислі: 1) як текст, що представлений в писемному вигляді; 2) як текст, що виникає у клієнта під час психотерапії; 3) як текст, який людина творить у

внутрішньому діалозі, намагаючись осмислити, усвідомити, зрозуміти себе, свій досвід та проблеми. Відтак текст-нарратив є засобом інтерпретації не тільки реальної дійсності, а й іншого, а також текст є могутнім засобом самопізнання. Наративна компетентність психолога є вмінням, що дає змогу побачити за історією іншого його індивідуальний нарратив.

Відносно стійкі ансамблі професійних якостей, характерні для певної професії, називають ключовими компетенціями. Саме вони забезпечують конкурентоспроможність, професійну мобільність, продуктивність професійної діяльності, професійне зростання, підвищення кваліфікації.

Узагальнюючи уявлення науковців, відзначимо, що професійна компетентність психолога вимагає від нього володіння спеціальною, персональною, комунікативною і рефлексивною компетенціями. Спеціальна компетенція відображає ступень володіння методиками психодіагностики, психокорекції, психопрофілактики, психотерапії, групового, індивідуального консультування, а також уміннями складати опитувальники, анкети, проводити психологічне дослідження, здійснювати діагностичні висновки, розробляти рекомендації, корекційні програми тощо. Персональна компетенція передбачає здатність до постійного професійного зростання, самореалізації. Комунікативна компетенція становить собою здатність до встановлення контакту на гуманістичних принципах і вміння ведення професійного діалогу, з урахуванням його поліфункціональності. Рефлексивна компетенція охоплює адекватне уявлення про свої професійні характеристики, вміння регулювати свою професійну діяльність (рис. 2).

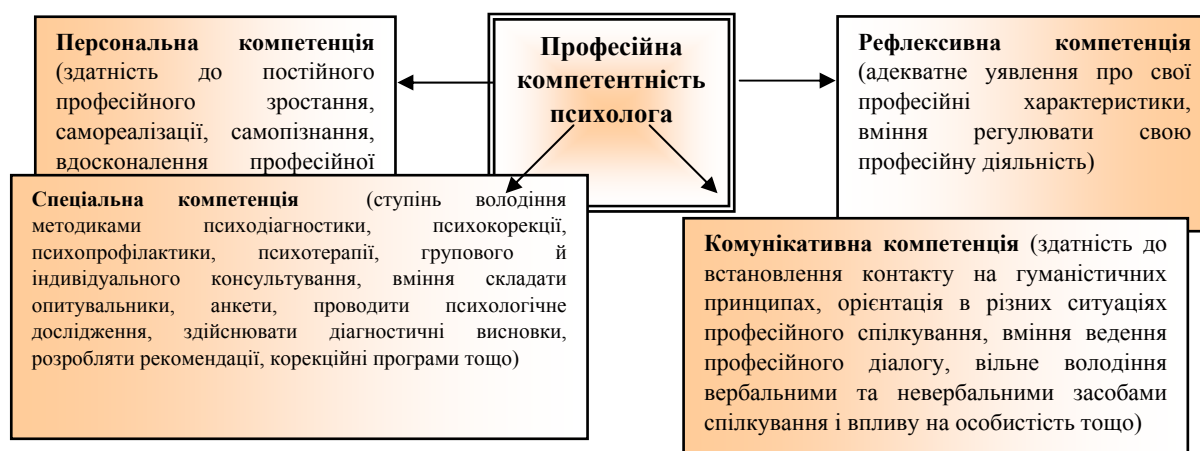

Рис. 2. Структура професійної компетентності психолога

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що професіоналізм і професійна компетентність психолога є складними і багатомірними феноменами, що забезпечують успішність його професійної діяльності й охоплюють систему діяльно-рольових (знання, вміння, навички) та особистісних (професійно важливі якості) характеристик. У їх основі лежить система відношень до професійної діяльності, професійні знання, вміння застосовувати ці знання у процесі розв'язання професійних проблем. Питання професіоналізації психолога за сучасних умов слід розглядати розгорнуто, крізь призму не лише набутих теоретико-методологічних знань, розвинутого технічно-інструментального рівня та практичних навичок, а й особистісних якостей. Основи професіоналізму та професійної компетентності закладаються під час навчання у ВНЗ. Кінцева мета освіти – набуття професійних знань та вмінь, відповідних соціально-психологічних та духовних якостей особистості, що визначають його здатність працювати в умовах ринкових відносин, досягати результатів, адекватних вимогам суспільного і науково-технічного прогресу.

Література:

1. *Абрамова Г. С.* Практическая психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академический Проект, 2002. – 496 с.
2. *Бодалёв А. А.* Восприятие и понимание человека человеком / А. А. Бодалев. – М. : Прогресс, 1982. – 224 с.
3. *Василюк Ф. Е.* От психологической практики к психотехнической теории / Ф. Е. Василюк // Моск. психотерапевт. журнал. – 1992. – № 1. – С. 22 – 29.
4. *Гулина М. А.* Словарь-справочник по социальной работе / М. А. Гулина. – М., 2008. – 224 с.
5. *Деркач А. А.* Методология акмеологии / А. Деркач, Г. Михайлов // Прикладная психология и психоанализ. – 1997. – № 3. – С. 4 – 10.
6. *Емельянов Ю. Н.* Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л. : ЛГУ, 1985. – 276 с.
7. *Зеер Э. Ф.* Воспитание или образование? / Э. Ф. Зеер // Педагогика. – 2001. – № 3. – С. 3 – 10.
8. *Климов Е. А.* Психология профессионала / Е. А. Климов. – М. : Институт практической психологии, 1996. – 400 с.

9. *Крыжко В. В.* Психология в практике менеджера образования / В. В. Крыжко, Е. М. Павлютенков. – СПб. : КАРО, 2001. – 304 с.
10. *Маркова А. К.* Психология профессионализма. – М., 1996. – 308 с.
11. *Митина Л. М.* Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов // Высш. образ. сегодня. – 2004. – № 8. – С. 34 – 41.
12. *Панок В. Г.* Українська практична психологія: визначення, структура і завдання / В. Г. Панок // Пр. пс. та соц. роб. – 1997. – № 10. – 1998. – С. 1 – 9.
13. *Петровская Л. А.* Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
14. *Прозорова Е. В.* Педагогические условия развития коммуникативной компетентности / Е. В. Прозорова // Мир психол. – 2002. – № 2. – С. 191 – 202.
15. Психологический словарь / Сост. Л. А. Карпенко ; Под. общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1985. – 431 с.
16. *Рубинштейн С. Л.* Проблемы обучения психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 227 с.
17. *Чепелева Н. В.* Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика / Н. В. Чепелева // Акт. пробл. психол. – К. : Ін-т психології АПН України. – 1999. – Вип. 19. – С. 271 – 279.
18. *Яценко Т. С.* Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися / Т. С. Яценко. – К. : Освіта, 1993. – 208 с.

Резюме. У статті розкривається зміст і структура понять «професіоналізм психолога», «професійна компетентність психолога», аналізуються складові елементи, окреслюються пріоритетні аспекти професіоналізації вітчизняного психолога. **Ключові слова:** професіоналізм, професійна компетентність.

Резюме. В статье раскрывается содержание и структура понятий «профессионализм психолога», «профессиональная компетентность психолога», анализируются составляющие элементы, очерчиваются приоритетные аспекты профессионализации отечественного психолога. **Ключевые слова:** профессионализм, профессиональная компетентность.

© 2012

А.Г.Шайда (г. Слав'янск)

ПСИХОФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Актуальность исследования заключается в том, что современные условия нашей жизни предъявляют значительные требования к личности, и определенному уровню интеллекта и потенциала профессионального мышления будущего специалиста. Эти требования определяют содержание знаний и умений, которые необходимы современному специалисту в профессиональной деятельности. В связи с этим, важной социально-педагогической задачей высшей школы на современном этапе развития общества является становление профессионального мышления специалиста, в том числе и будущего учителя, как существенной предпосылки для дальнейшей успешной деятельности. Кроме того, большое значение приобретает проблема создания таких условий, которые давали бы возможность мышлению учителя постоянно совершенствоваться. Несмотря на важность качественной профессиональной подготовки учителей, ни отечественными, ни зарубежными учеными до настоящего времени не было проведено фундаментальных разработок психофизиологических основ становления профессионального мышления. В то же время в психологии имеются необходимые теоретические предпосылки организации комплексных исследований становления профессионального мышления специалиста. Сделан существенный вклад в раскрытие психологических механизмов профессиональной деятельности (Д.Н.Завалишина, Е.А. Климов, Т.В.Кудрявцев, А.М. Матюшкин, В.А. Моляко, Б.М. Теплов, Э.А. Фарапонова, В.Д. Шадриков, И.С. Якиманская и др.). В области педагогической психологии выявлены основные закономерности формирования умственных действий и понятий, даны существенные характеристики типов мышления, проектируемых в учебной деятельности (П.Я. Гальперин, В.В. Давыдов, А.К.Маркова, А.И. Подольский, З.А. Решетова, В.В. Рубцов, Н.Ф. Талызина, Д.Б. Эльконин и др.). В рамках психологии мышления накоплен важный материал о механизмах принятия решений, закономерностях развития замысла, особенностях творческой деятельности (Д.Б. Богоявленская, А.В.Брушлинский, В.П. Зинченко, С.Н. Кулюткин, В.Н.Душкин, Я.А. Пономарев, С.Л.Рубинштейн, И.Н. Семенов, О.К.Тихомиров, М.Г. Ярошевский и др.).

Намечаются направления психолого-педагогических исследований в области высшего специального образования (Н.Н. Нечаев, Е.К. Осипова, Э.Ф.Зеер и др.). Накоплен определенный эмпирический материал в